

Україні від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 137. 7. Про Національний банк України : закон України від 20 трав. 1999 р. № 679–XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238. 8. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : декрет Кабінету Міністрів України від 19 лют. 1993 р. № 15-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>. 9. Рішення Господарського суду Донецької області № 4743966 від 20 сthg. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. 10. Шулик В. Банковская система Украины – прогноз «негативный» / В. Шулик // Кредит-Рейтинг Монитор. – 2009. – № 6. – С. 2–5.

Надійшла до редколегії 23.04.2010

УДК 347.67(477)

А. О. Нагорна

ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТІВ НАЧАЛЬНИКАМИ ПОШУКОВИХ АБО ІНШИХ ЕКСПЕДИЦІЙ

Розкрито основні проблеми забезпечення прав осіб, що перебувають у пошуковій або інших експедиціях, на заповіт і запропоновано основні напрями правотворчого і правозастосовного підкріплення забезпечення цього права за сучасних умов.

***

Раскрыты основные проблемы обеспечения прав лиц, которые находятся в поисковой или других экспедициях, на завещание и предложены основные направления правотворческого и правоприменительного подкрепления обеспечения этого права в современных условиях.

***

The main problems of ensuring person's rights who are in search or other expeditions on the will are disclosed. The main directions of lawmaking and law-enforcement confirmation for ensuring this right in modern conditions are offered.

За загальним правилом, згідно зі ст. 1248 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) [5], заповіт посвідчує нотаріус, а заповіт особи, яка перебуває у пошуковій або іншій експедиції, може бути посвідчений начальником цієї експедиції.

Найбільш повно та глибоко питаннями спадкування із сучасних вчених-цивілістів України та Росії займалися Ч. Н. Азімов, О. В. Дзеря, Ю. О. Заїка, О. Л. Зайцев, С. Я. Фурса, Е. І. Фурса, В. Ю. Чуйкова та ін. Поряд з цим, зазначені вчені проблему посвідчення заповітів осіб, які перебувають у пошуковій або іншій експедиції, розглядали лише епізодично, досліджуючи більш загальні аспекти у цій чи суміжній сфері. Тим самим, аналіз доступних юридичних джерел дозволяє стверджувати, що проблема посвідчення заповіту посадовими особами, прирівняними до нотаріальних, дотепер на достатньому рівні в Україні не досліджена.

Сьогоднішня практика як критерій істинності наукових досягнень свідчить про низку неузгодженостей і недоліків у чинному цивільному законодавстві, що заважають реалізовувати суб'єктивні права заповідачів під час складання заповіту, обмежуючи їх обсяг тестаментоздатності. Про актуальність проблеми свідчить велика кількість питань практичного характеру та відповіді на них у центральних періодичних та інших виданнях, у тому числі стосовно прав особи під час укладання заповіту. Крім того, вона підтверджується необхідністю заповнення нормативних прогалів щодо деталізації процедури посвідчення заповітів начальниками експедицій.

Метою статті є розкриття актуальних проблем реалізації прав на заповіт осіб, які перебувають у пошуковій або іншій експедиції, та виявлення основних шляхів їх вирішення.

Експедиція (від. лат. expedition – приведення у порядок, похід) – поїздка, похід групи осіб, загону із спеціальним (науковим, військовим) завданням; група учасників такого заходу [1, с. 1532].

Експедиція – подорож, поїздка, відрядження групи людей, загону зі спеціальною метою, спеціальним завданням, відрядження, місія, операція, рейд, акція, похід. Група, загін людей, що здійснюють подорож, поїздку, відрядження зі спеціальною метою, спеціальним завданням, партія, загін [2, с. 910].

Узагальнюючи поняття експедиції, зазначимо, що це подорож, яка проводиться з людьми, починаючи з учнівського віку з метою вивчення історії рідного краю, довкілля, явищ соціального життя, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів та їх дослідження з використанням технічних засобів пересування або ж без них. Під час проведення експедиції можливе подолання природних перешкод (перевалів, порогів, печер тощо).

У науковому світі експедицією вважається одна з організованих форм наукових досліджень, яка зазвичай пов'язана з переміщенням дослідників по досліджуваній території або акваторії. Виділяють такі види експедицій:

1) комплексна експедиція, яка охоплює усі або майже усі компоненти природного середовища;

2) галузеві експедиції, які проводяться цілеспрямованим дослідженням одного або двох компонентів (наприклад, геологічні, гідрологічні, ґрунтові тощо).

Дослідження проводяться за заздалегідь встановленим маршрутом. Сучасні експедиційні дослідження – важкий виробничий процес, який включає підготовку особового складу та технічного обладнання, доставку усіх необхідних матеріалів до

місяця праці, рекогносціювання на місцевості та обробку отриманих матеріалів. Частина експедицій тривають протягом багатьох років, у їх практиці все частіше використовують стаціонари [3, с. 346].

Враховуючи те, що експедиція може проводитися протягом тривалого часу на різних віддалених територіях, законодавець передбачив можливість реалізації права на заповіт членів експедиції шляхом надання деяких необхідних повноважень в галузі права начальнику експедиції. Серед переліку повноважень (сприяти страхуванню учасників експедиційної подорожі, забезпечувати під час подорожі додержання учасниками належного громадського порядку, санітарно-гігієнічних норм, виконання Правил дорожнього руху, правил пожежної безпеки), ЦК України, а саме п. 3 ст. 1252, передбачено, що заповіт особи, яка перебуває у пошуковій або іншій експедиції, може бути посвідчений начальником цієї експедиції.

Процедура посвідчення заповіту під час експедиції майже нічим не відрізняється від процедури посвідчення заповітів іншими посадовими особами, передбаченими у ст. 1252 ЦК України.

Начальник пошукової або іншої експедиції посвідчує заповіт на усне прохання особи. Згідно з п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок посвідчення заповітів та довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених» від 15 червня 1994 р. № 419 [4], перед тим, як посвідчити заповіт, посадова особа з'ясовує обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які звернулися за посвідченням заповітів. Однак у нормативно-правовому акті не зазначено, яким саме шляхом (мабуть, на нашу думку, під час спостереження поведінки, під час бесіди тощо) начальник експедиції повинен з'ясувати обсяг цивільної дієздатності. Тобто, за яких саме обставин, крім як у разі набрання законної сили рішення суду про визнання недієздатною або обмежено дієздатною особою, він має законне право відмовити у посвідченні заповіту?

Заповіт складається у письмовій формі із зазначенням місця і часу його складання, дати та місця народження заповідача. Заповіт складається у двох примірниках, підписується заповідачем, начальником експедиції та свідками, які обов'язково повинні бути присутні під час складання заповіту. Начальник експедиції може написати заповіт власноручно. У випадках, якщо заповідач внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати заповіт, за його дорученням у його присутності та у присутності запрошених ним двох свідків заповіт може підписати інша фізична особа.

Посвідчувальний напис начальника експедиції може бути розміщений як на лицьовому, так і на зворотному боці заповіту; повинен бути написаний зрозуміло, чітко, без підчисток і виправлень.

Після того, як заповіт посвідчений начальником експедиції, він реєструється в обліковому журналі так само, як і вихідні документи. Порядковий номер, за яким заповіт зареєстровано в журналі, проставляється у посвідчувальному написі на обох примірниках заповіту [4].

Якщо начальник експедиції відмовляє фізичній особі у посвідченні заповіту, він повинен на прохання фізичної особи, якій відмовлено у посвідченні заповіту, викласти причини відмови у письмовій формі і порядок їх оскарження. Скарга на неправильне посвідчення заповіту або на відмову у їх посвідченні подаються до суду за місцезнаходженням експедиції.

Начальник експедиції, свідки, при яких посвідчено заповіт, обов'язково повинні додержуватись таємниці вчинення нотаріальних дій. У разі недодержання таємниці посвідчувальних заповітів вони несуть встановлену законом відповідальність.

Інформація про посвідчення заповітів надається тільки особам, за дорученням яких або щодо яких вчинилися нотаріальні дії. Згідно з п. 3 згаданої вище Постанови Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419, на письмову вимогу суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про посвідчені заповіти і довіреності видаються у зв'язку з провадженням кримінальних, цивільних або господарських справ. У письмовій вимозі, з якою зазначені органи звертаються до посадової особи, зазначаються номер справи, щодо якої виникла потреба в отриманні інформації. Довідки про посвідчені заповіти видаються особам, щодо яких складено заповіт, вищезазначеним органам та спадкоємцям тільки після смерті заповідача за умови подання свідоцтва (нотаріально завіреної копії) про його смерть.

Вважаємо, що порівняно з іншими посадовими особами, зазначеними у ст. 1252 ЦК України, умови для посвідчення заповіту начальником експедиції можуть бути набагато більш складними. Це пояснюється тим, що за своєю природою експедиція – це одна з найскладніших організованих форм відряджень групи людей. Експедиція може проводитись у таких місцевостях, коли викликати працівників нотаріат практично не реально. Тому враховуючи складність правового становища заповідача в умовах експедиції та начальника експедиції як посадової особи, зобов'язаної посвідчити заповіт, вважаємо за доцільне спростити загальноприйняту процедуру посвідчення заповітів під час експедиції.

Українське законодавство, а саме п. 6 ст. 1252 ЦК України, передбачає, що однією з умов дійсності заповіту, посвідченого начальником експедиції, є присутність не менше двох свідків. Уявімо ситуацію, що під час експедиції, яка проводилась у горах, начальник експедиції та один з членів експедиції внаслідок раптового стихійного лиха опинилися у недоступному для інших осіб місці (руйнування гори). Фактично особа, яка є членом екіпажу, у такій ситуації є дієздатною, більш того має повне право на складання заповіту. А юридично укладений нею заповіт, навіть якщо він і буде підписаний начальником експедиції, у подальшому буде визнано недійсним внаслідок відсутності свідків та їхніх підписів.

Тому пропонуємо внести зміни до Постанови КМУ № 419, які передбачали б спрощену процедуру посвідчення заповітів під час експедиції. При цьому необхідно чітко зазначити, в яких умовах при цьому повинен опинитися заповідач.

Припустімо, це може бути:

1) якщо внаслідок непередбачених форс-мажорних обставин під час експедиції присутність свідків неможлива – заповіт можна посвідчити без свідків;

2) внаслідок смерті начальника експедиції, або якщо він загинув, посвідчити заповіт може інша особа, яка є членом експедиції, з обов'язковою відміткою про це на заповіті;

3) у разі відсутності належного аркуша, заповіт можна скласти на будь-якому аркуші чи навіть клаптику паперу, при цьому текст заповіту повинен бути зрозумілим, мати відповідні реквізити, підписи заповідача та особи, яка посвідчує заповіт.

Список літератури: 1. Советский энциклопедический словарь. – 3-е изд. / А. М. Прохоров (гл. ред.). – М. : Сов. Энциклопедия, 1984. – 1600 с. 2. Новий тлумачний словник української мови. – Т. 1 / укл.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконт, 1998. – 910 с. 3. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины / ред. кол.: Э. Б. Алаев, П. М. Алампов, А. Г. Воронов и др. ; А. Ф. Трешников (гл. ред.). – М. : Сов. Энциклопедия, 1988. – 432 с. 4. Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 черв. 1994 р. № 419. 5. Цивільний кодекс України : за станом на 15 січ. 2008 р. – Х. : Одіссея, 2008. – 423 с. – (Серія «Закони України»).

Надійшла до редколегії 27.04.2010